

СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гриценко Людмила Іванівна (м. Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0055-2185

Інтерес в дослідженні соціальних уявлень полягає передусім в тому, що вони є одним із факторів, котрі значною мірою детермінують поведінку соціальних груп і окремих особистостей. Зародившись в 60-х роках ХХ ст. в якості дослідницького концепта західноєвропейської соціальної психології на протигагу американській психологічній парадигмі, термін «соціальні уявлення» згодом прижився і в інших областях досліджень: психології здоров'я, освіти та розвитку тощо [3]. Запозичене із соціологічної доктрини Е. Дюркгейма поняття «соціального уявлення» дало назву однойменній концепції. Із безлічі дефініцій найпоширенішим є трактування даного феномена належить Д. Жодле: категорія «соціального уявлення» означає специфічну форму пізнання, а саме знання здорового глузду, зміст, функції і відтворювання яких соціально обумовлені [5]. У ширшому плані соціальні уявлення розглядаються як властивості повсякденного практичного мислення, спрямовані на освоєння і осмислення соціального, матеріального і ідеального оточення. В трактовці Сержа Московічі соціальні уявлення є когнітивними системами зі своєю логікою та твердженням. Вони виступають інструментом пізнання соціального світу, способом опосередкування поведінки і засобом адаптації нового до наявної картини світу особистості. Проаналізувавши наявний в науковій літературі спектр характеристик соціальних уявлень: форма знань, форма пізнання, процес групового конструювання, психосоціальне явище тощо, - Жадан І.В., зазначила складність та багатоплановість цього феномена, що породжує різноманітність підходів в його дослідженні [2].

Зміст уявлень визначає форми і способи соціального пізнання та ціннісні пріоритети, що регулюють поведінку особистості. У соціальних уявленнях ми знаходимо стереотипи, переконання, твердження або цінності, які допомагають людям орієнтуватися та домінувати у своєму соціальному оточенні. Соціальні

уявлення задають загальний код зв'язку, за допомогою якого можна назвати та класифікувати різні аспекти світу, в якому ми живемо. Подібним чином, ці системи кодексів, принципів та класифікаційних суджень формують і направляють спосіб поведінки людей у суспільстві, оскільки встановлюють норми та границі в межах колективної совісті.

В структурі соціального уявлення С. Московічі визначив такі компоненти: *інформація або зміст* (що надходить з різних джерел у процесі навічіння, що існують навколо об'єкта чи соціального явища і має три різні виміри: образний - ментальні образи, пов'язані із згаданим явищем; символічний - явище набуває значення і може передаватися через мову; афективний - оцінки, які надає суспільство чи особистість), *поле уявлення* (з чим пов'язане уявлення) *та настанова* (ставлення суб'єкта до об'єкта уявлення, виражена в готовності висловити те чи інше оціночне судження). Вважається, що настанова первинна в структурі уявлення, бо може існувати при недостатній інформованості і нечіткості поля уявлень; це продукт інтеріоризації інформації і смислових рамок, заданих полем, на основі власного досвіду). Розробники теорії соціальних уявлень акцентують увагу на невіддільності образного, фігуративного аспекту уявлення від аспекту значущості: "...воно співвідносить з усяким образом смисл і відносить до всякого смислу образ" (Соціальна психологія, 2007, с.378). Соціальне уявлення визначається і водночас визначає особливості сприймання і відображення соціального світу, у ньому відображається ставлення суб'єкта до цього світу і його проявів. Взаємозв'язок соціальних ставлень та уявлень підтверджують результати експериментальних досліджень Д.Меджі, Г.Магні, Р.Фарра, Д.Жодле. В експериментальних дослідженнях Ж. Кодола, Жабрика, М. Плона, В. Дуаза та інших авторів уявлення трактується як незалежна змінна, що детермінує поведінку.

На думку С. Московічі, соціальні уявлення виконують ряд функцій: 1- пізнавальну, 2- опосередкування поведінки, 3-адаптаційну [3]. І. Жадан доповнила першу ще і функцією інтерпретації соціальної дійсності [2]. Так, соціальні уявлення допомагають спрощувати складну інформацію,

трансформувати інформаційні когнітивні елементи в репрезентативно-образні, перетворюючи опис через класифікацію в пояснення. Вони означають цінності, спрямовують комунікацію, допомагають зберегти очікування, виправдати ситуацію і власні атитюди людини у соціумі [2, с.10]. Уявлення допомагають адаптувати соціальні факти, явища до вже сформованих поглядів, думок і оцінок, згладжуючи незвичне, уводять його в систему значень індивіда. Для аналізу процесу «вписання» об'єкта уявлення в сформовану систему знань С. Московічі вводить поняття «ідентифікаційної матриці». Вони носять оцінний характер і завжди зв'язують нову інформацію із освоєними соціальними категоріями, наділяючи об'єкт уявлення відповідним для тих змістом і значенням. Кожне уявлення, на думку С. Московічі, володіє такого роду найпростішими «схемами редукції», що суб'єкт намагається «накласти» на будь-яку інформацію. Усяке соціальне знання закріплюється в матрицях, причому переважно в іконічній формі, що допускає ідентифікаційну оцінку. Тому в дослідження формування уявлень включається стереотип як елемент когнітивного процесу, поняття, образ що є результатом формування уявлень і умовиводів.

«Соціальне уявлення виявляється у феноменологічно різних формах, «позрізове» порівняння яких дозволяє простежити зміни в структурі й функціях, та динаміку соціальних уявлень [4, с.194]. У сучасній соціальній психології поняття «соціальні уявлення» пропонується розглядати за межами виключно групових процесів - в широкому загальнонауковому контексті, наприклад як механізм свідомості особистості. Предметом мислення особистості є вся соціальна дійсність в сукупності з феноменологічними сутнісними характеристиками (соціальними процесами, подіями, ситуаціями, відносинами і поведінкою людей, їх особистостей), а також її власне життя. Особистість визначає соціальні уявлення, їх виникнення, особливості, а самі соціальні уявлення беруть участь в становленні особистості [1].

Таким чином, методологічний апарат теорії соціальних уявлень і її дослідний потенціал роблять можливим вивчення не тільки групового, але й індивідуальної свідомості.

Список використаних джерел

1. Абульханова, К.А. (2002). Социальные представления личности. *Современная психология: состояние и перспективы исследования*. В 3 ч. Ч. 3. Социальные представления и мышление личности: матер, науч. конф., М.: Институт психологии РАН, 88-103.
2. Жадан, І.В.; Овдієнко, Л.Н.; Дідук, І.А.; Вольфовська, Т.О.; Скар, О.М.; Позняк, С.І.; Рябов, С.Г. (2007). *Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування*. Монографія. І. В. Жадан (ред.), К.
3. Московичи, С. (1995) Социальные представления: исторический взгляд. *Психологический журнал*, 1(1), 3-1.
4. Романенко, О.В. (2005). Соціальні уявлення як об'єкт психологічного дослідження в теоретичних схемах західної соціальної психології. *Право і безпека*, 4(4), 193-197.
5. Jordelet, D. (1984) Representations social: phenomens, concept and teorie. *Psychologie sociale*, 68-79
6. Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 211-250.

УСВІДОМЛЕННЯ СЕБЕ СУБ'ЄКТОМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гурлева Тетяна Степанівна (м. Київ, Україна)

Orcid ID 0000-0002-6518-5216

В умовах війни інформаційний простір стає надзвичайно динамічним, непередбачуваним, мало контрольованим з боку як офіційних інституцій, так і окремих суб'єктів – користувачів різноманітних медіаджерел. Інформація, яка подається по телеканалах, радіо, Інтернет, Youtube, Facebook тощо, блискавично «старіє» уже впродовж декількох годин, її величезний і бурхливий потік витримує читач/члядач/слухач, який більш–менш підготовлений: він розуміє де